

הקדמה למהדורה ראשונה

מאמרי חסידות חב"ד, חובקים זרועות עולם ודנים בכל הבעיות הרוחניות של תורת הנפש, השתלשלות בריאת העולמות, עבודת האדם לבוראו, ועוד ועוד, לכל עומקן ורוחבן.

חסידות חב"ד מאירה ומסבירה סוגיות אלו בהתאם לדרכה המיוחדת, המיוסדת על תורת ישראל, הנגלה והנסתר, תורת הקבלה, המחקר ומחשבת ישראל.

ברם, חסידות חב"ד, השתמשה במאמריה, בסגנון מקראי-תלמודי-קבלי-מחקרי - כך שאלה שאינם אמונים על שפת תורות אלו - קשה להם להבין את האמור בהם לאשורם, ולגביהם חסידות חב"ד היא כתורה סתומה.

מחבר ספר זה, רבי אלכסנדר בן-נון ז"ל, איש החינוך המפורסם וחניך ישיבות חב"ד-ליובאוויטש, לקח על עצמו את המשימה הנעלה, להלביש את מאמרי החסידות במחלצות הסגנון הקל והקריא כיום, כדי שיהיו הדברים מובנים ומוסברים כל צרכם. כמו כן, הוסיף לכל מאמר הגדרת מושגים, הסברים נרחבים בבעיות שונות הנידונות בספר, ניתוחי דברים ומסקנותם.

בעיקר התעכב המחבר להסביר ולהאיר את כל הקשור בתורת הנפש.

את תוכן ספר זה, הגדיר המחבר באחד מביאוריו, בלשון זו:

"בילקוט "תורת הנפש" על פי חב"ד, מובן ופשוט הוא, כי ההסבר והביאור הוא פשוט, שטחי וכללי, כי ה"ילקוט" הזה ייעודו לשמש כעין פתח ושער כניסה לעולמות הנעלים האלקיים של תורת הח"ן ומשנת חב"ד, שפרוסה "כטלית של תכלת" וארגמן, "כעצם השמים לטוהר" בדא"ח (דברי אלקים חיים - כלומר מאמרי חסידות חב"ד), ב"תניא" קדישא, ב"לקוטי תורה", ב"תורה אור", ובספרי המאמרים של האדמו"רים מאז ועד לכ"ק אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע], והמקור והמעייין שם הוא, ואשרי לו למי שיעיין וילמד ויהגה בדא"ח במקורם".

*

כך זה של "ילקוט תורת הנפש על פי חב"ד" - השם שהמחבר ז"ל נתן לספר - דן בקבוצות מאמרי החסידות שפורסמו ב"ספר המאמרים ה'תרכ"ט", ב"ספר המאמרים ה'ש"ת" וב"ספר המאמרים ה'תש"א", ועשה אותם לספרים השווים לכל נפש.

בשלושת הספרים האמורים, שנדפסו בהוצאת "קה"ת" החב"דית במהדורות רבות, קובצו מאמרי החסידות שהשמיע הרבי מליובאוויטש, רבי יוסף יצחק נ"ע

שניאורסאהן, בשנים תרצ"ט, ת"ש ותש"א. הציטטות ממאמרי החסידות, מודפסות באות גדולה ומודגשת.

* * *

חלק שני

בכרך זה – השני בסדרת "ילקוט תורת הנפש על פי חב"ד" – כינס המחבר, הרב אלכסנדר זושע בונין (בן-נון) ז"ל, מאמרים שונים מתורת חב"ד, החל מספרו הקלאסי של "הרב" רבי שניאור זלמן מלאדי, "תניא" ו"לקוטי תורה" עד למאמריהם של הרבי רבי שלום דובער, הרבי רבי יוסף יצחק נשמתם עדן ושל כ"ק אדמו"ר (שליט"א) [זי"ע] מליובאוויטש – כפי שהסבירם וניתחם בדרכו המיוחדת ובלשונו העסיסית.

המאמרים שכונסו בכרך זה דנים בעיקר בעבודת התפילה ובתורת הנפש של ה"עובד" המתפלל.

בחירת המאמרים וסידרם הם משל המחבר ז"ל.

תוכן עניינים

ספר המאמרים ה'תריצ"ט

- 21 מאמר "שופר של ר"ה של יעל פשוט"
 תכונות בנפש האדם – התעוררות והתפעלות / התישבות ומתינות / שקט ומנוחה /
 תשובה ורעותא דלבא / בקול ובחשאי / תשובה: בעל תשובה / רעותא דלבא: תשובת
 הצדיקים / השגת השליה והשגת החיוב / המושג תשובה ובחינותיה / אהבה ויראה /
 ידיעה ואמונה / אהבה ויראה הנכללות בתשובה.
- 41 מאמר "עלה אלקים בתרועה".
 השופר ושלושת התקיעות "תקיעה-שברים-תרועה" ומשמעותם כנפש החסיד / מדת
 ספירת המלכות וההתנשאות / השוני בינה לכין מדות אחרות כנפש האדם / תשובה
 ובחינותיה / ראש השנה – תשובה / תיקון העבר ותיקון על להבא / מדת ספירת
 המלכות בגשמיות וברוחניות / משל ונמשל ויתר מדות שבנפש / מדות-ספירות /
 ספירת מדת המלכות / המשותף והשוני ביניהן.
- 76 מאמר "שופר של ר"ה של יעל".
 מדות ומדת המלכות והשוני ביניהן / הבריתות ושתי בחינותיהן / שתי האהבות
 הקשורות עם שתי הבריתות / שתי הבחינות במושג חכמה: "אלף" ו"פלא".
- 86 מאמר "אנכי אנכי".
 פנימיות המוחין: ציור שכלי בעצם הענין האלקי / בחינת צדיק / חיצוניות המוחין:
 השגה בטוב טעם ובהעמקת הדעת / בחינת בינוני / התגברות החומר על הצורה / נפש
 הבהמית מסתירה על אלקות שבנפש / בחינת רשע.
- 91 מאמר "כי ביום הזה יכפר"
 "עוון-מזיד" על שתי בחינותיו / "חטא-שוגג" על שתי בחינותיו / "פושע-מורד" /
 תשובה – משמעותה וענינה.
- 97 מאמר "כי חלק ה' עמו".
 ג' קוים: מוח / לב / תפילה.
- 108 מאמר "העושה סוכתו".
 אהבה פנימית ואהבה חיצונית / שני המושגים הללו בהכרת אלקות.

- 112 מאמר "עין חיים היא למחזיקים בה"
נפש האלקית וכוחותיה / נפש הבהמית וכוחותיה.
- 116 מאמר "בראשית ברא"
נפש האלקית ונפש הבהמית והמאבק ביניהן / המשל "חומה" ושתי בחינותיה / הנמשל
"תורה ותפילה".
- 126 מאמר "אנכי מוגן לך"
שלשת האהבות / "בכל" / "בכל ובכל" / מצוות ושכרן / גבול וכלי גבול / המצוות
מצרפות את הבריות / מדות טבעיות / טבע המדות.
- 133 מאמר "ויטע אשל"
תכונות המצוות לבחינותיהן: מעשה – בחינתו / שרש / כונה – חכמה-ענף / כונה-
אופיה / דביקות-דעותא דלבא. / טעמי המצוות – תענוג המצוות / המצוות הן כלים
לקבץ, לקלוט, להכליל את האור שבמצוות. / המצוות הן גם אברים, להעביר ולהמשיך
האור / עשיה מלשון כפיה / אוהב ועבד והשוני ביניהם.
- 137 מאמר "עבדו את ה' בשמחה"
עבודת ה' בשמחה וחשיבותה / התכונות המיוחדות ל"יראה ושמחה" / כוחות הנפש:
חב"ד ומדות / חושי הנפש: ראייה / שמיעה / דבור / התענוג שבכל חוש / לבושי
הנפש: מחשבה / דבור / מעשה / כוח התענוג – יחודו וערכיותו / "ראייה" מביאה לידי
דביקות / "שמיעה" מביאה לידי כליון הנפש / דבור מעורר לכונה פנימית / שלשה
ענינים בעבודת התפילה: אמירת האותיות / ההשגה האלוקית שבאותיות / התענוג
שמתענג על האלוקות שבהשגה / ענוה ושמחה / הגדרת תכונתן ואופיין / "עצם-
מהות" / "אור-הארה" והתפשטות.
- 148 מאמר "על שלשה דברים"
האבות ובחינתם בנפש האדם.
- 156 מאמר "ויקח לוי יעקב"
הנשמה קודם ירידתה בגוף / ניצוץ ושלחבת / משיכה טבעית, מקיפית, מרחפת
לאלקות / הנשמה בכניסתה לגוף / תפקידה מעמדה ושליחותה / עבודה, בחירה, עשיה
/ לבושה בגוף ובמציאות ממשית / חומר וחושניות / השגה והתפעלות כללית ופרטית
והשוני ביניהן / השגה שכלית והשגה אלקית / תכונת הדעת: הכרה, ראייה "עין השכל"
/ ההברל בין שמיעה לראייה / הכרה ודעת / הזדהות.
- 163 מאמר "פדה בשלום"
הקרבנות בצפון / גבורה שבקדושה / תגבורת החיות / התעלות האדם התלויה בגבורה
/ תפילה אבות תקנוה / תפילה במקום קרבנות / העבודה – התפילה מבררת ושוורפת
את הסיגים / לא כל הנשמה מתלבשת בגוף / הגוף קטן מהכיל את הנשמה / ראש
הנשמה / רגלי הנשמה / הארת הנשמה.

- 173 מאמר "דרשו ה' ועוזו"
שכל ומדות / עילה ועלול – יש ואין והנגוד ביניהם / היחס והקשר בין המושגים "יש ואין" והמושג "דעת תחתון".
- 181 מאמר "כשמן הטוב"
דעת עליון / דעה-השגה עליונה / השגה נמוכה-ירודה ו"תחתונה".
- 184 מאמר "אמרו רו"ל – אמר ר' יוחנן אמר הקב"ה"
עבודת ה' בהשגה / עבודת ה' בהוראה.
- 192 מאמר "אמרו רו"ל לפיכך"
תורה: בחינתה / מפתחות פנימיים / מדת תפארת הכוללת חסד וגבורה / ניגודם והכללתם אחת בחברתה / יראת שמים – בחינתה תהלים / מפתחות חיצוניים / מדת המלכות – דיבור / שפע ואור והשוני ביניהם / מבנה הנפש / חלוקת הכוחות והלבושים – פנימיים וחיצוניים / גוף ונפש / האור ותכונותיו.
- 204 מאמר "וכל העם רואים"
מוחין ומדות / שכל ואופי.
- 208 מאמר "אלקי נשמה"
חכמה גדרה: נקודה / הברקה נגלית ונעלמת / בינה גדרה: השגה / מרחב / התפשטות נגלית / תהליך החשיבה / אנטומיה הגותית לפי חב"ד / תכונת החכמה ופעולתה במוח / ברק המבריק / ביטול וענווה / דביקות – קירוב / תכונת הבינה / הרגשת האני / תחושת הישות / ריחוק / דיסטאנץ.
- 213 מאמר "אתה הוא הוי' לבדך"
ביטול – הודאה / אהבה / ברכה.
- 224 מאמר "זורחה לכם"
ביטול היש / הודאה / ברכה / משל הגוף המורכב מבשר וגידים-עורקים / עצמות / טבלות המחשה.
- 239 מאמר "כי חסד חפצתי"
קרבן / חסד ודעת / דומם, צומח, חי ומדבר / אש, מים, עפר ורוח.
- 245 מאמר "שופטים ושופטים"
המשפט והעונש / דרגתם בעבודת ה' / "שער" ו"משער" בנפש האדם / ידיעת המציאות / ידיעת המהות / השגה מוחשית.

ד"ה "שופר של ראש השנה של יעל פשוט"

(ראש השנה פ"ג, ג)

(דפים 1-9)

פרק א

הגדרת המושגים:

תכונות בנפש האדם - "התעוררות והתפעלות", "התיישבות ומתינות", "שקט ומנוחה", "תשובה ורעותא דלבא", "בקול ובחשאי".

1. כח "ההתעוררות וההתפעלות", אופיה ותכונתה: התלהבות, חמימות, התפעלות והתקשרות. סיבתה ומניעה של "ההתעוררות וההתפעלות" זו הם: התרגשות כאשר העובד ה' מתרגש בריגוש רב מאלקות, בכל מיני בחינות, הרי ההתרגשות מביאה וגורמת להתעוררות ולהתפעלות, והרי ברור אם כן, כי "ההתעוררות" נוצרת על ידי סיבה חיצונית-חוצית, שאין בה ב"התפעלות" עצמה במהותה. לפי זה, ההתרגשות היא סיבה וגורם, שמביאה לידי "התעוררות", וה"התעוררות" מביאה לידי התלהבות. ה"התעוררות-התפעלות" תכונתה: חמימות, "להט ולהב", דבקות, והיצמדות לעניין, לתוכן, לערך ולהשגה.
2. מאידך גיסא כח "המתינות וההתיישבות" הפוך ומנוגד ל"התעוררות והתפעלות".

"המתינות" אופיה: קרירות-אדישות, כאילו מרוחקת מהמטרה, מאופקת ומרוסנת, ועניינה נובע מעצמה-מתוכה-ממהותה, כי אין סיבה חוצית, שגורמת ומביאה לידי "מתינות והתיישבות" ("ישוב הדעת") כחברתה, כח "ההתערבות וההתפעלות". הרי הניגוד בין שני כחות נפש אלו בולט, ברם ישנו עניין ו"מכנה משותף" ביניהם על אף השוני וה"קוטביות" שבהם והוא: כי ישנן הופעות וציורי מתינות, שיש בהם אספקט של חמימות, לבביות, וקירבה רגשית, וישנן הופעות וציורי "התעוררות והתפעלות", שהמוטיב והטעם של קרירות, צוננות ואדישות, שולט בהן, ברם באופן כללי במהותם ובעניינם הכללי, נבדלים שני

הכחות הללו, זה בחמימות, וזה בקרירות. זה בא מכח חיצוני, זאת אומרת סיבה הגורמת להופעת ההתפעלות, וזה בא מסיבה עצמית-פנימית "בלתי תלויה".

3. אותו מצב ואותה בחינה קיימים בעניינים ובמושגים אחרים: כמו בחינת "תשובה", שבאה על פי רוב בקול צעקה, ברעש גדול ובהתפעלות והתעוררות, ובחינת "רעותא דלבא", השתוקקות הלב של הצדיק, שבאה "בקול" חשאי, בבחינת "צעק לבס" (איכה ב, יח) בפנימיות, כדאייתא בזהר "כהנא בעובדא, וברעותא דלבא" והלויים עבודתם "בשיר והלל ובזמרה".

4. המושג "שקט ומנוחה", המנוגד לשני הכחות הללו, מהותו ועניינו ידוברו להלן: "כהנים ולויים", "תשובה", ו"רעותא דלבא". ובלשונו:

והנה כללות עניין "ההתפעלות", הוא דבר הבא "מצד ההתרגשות", המכריחה ומעוררת את "ההתפעלות", דזהו פירוש תיבת ועניין "התפעלות" פועל גלוי, שנפעל באחת מהסבות, המכריחים או מעוררים אותו - את הכח להתעורר ולהתפעל, זאת אומרת, שקיימת סיבה וגורם חיצוני, שמופיע ומעורר את המצב הנפשי, ששמו "התפעלות", והכח הזה שמעורר ומכריח ש"ההתפעלות" תופיע בנפש, הוא כח "ההתרגשות" המפעיל את "הפועל" - הכח המתפעל - ועל זה מורה לשון "התפעלות", שנפעל - מקבל פעולה - מאיזה דבר שהדבר ההוא פועל בו ועליו - על האדם - להיות נפעל ממנו. וזהו ההפרש בין "מתנינות והתיישבות", ובין התפעלות, "דמתנינות והתיישבות" הרי על פי רוב אינה באה בסבת "דבר מה" אלא הוא - הכח - "עצמי" - זאת אומרת פנימי, שנובע מעצמיותה של האישיות, הוא כח נפשי, בלתי תלוי ומותנה, מסיבות צדדיות, ו"העצמי" מופיע ומתבטא בנפש האדם, מבלי שכח שמחוץ לנפש יעוררו, יכריחו ויניעו - מה שאין כן "ההתפעלות" היא באה בסיבה המכריחה, או על כל פנים המביאה - לידי התפעלות - ולכן, אם היות "דמתנינות והתיישבות" הפכים מ"התפעלות והתרגשות", ועם זה אינם ממנגדי "ההתפעלות", ואם היות דהתפעלות טבעה הם, "ומתנינות והתיישבות" טבען קר - הרי הניגוד בולט - הגם דבמהות ענייני "המתנינות וההתיישבות", הנה הקרירות אינו עיקר במהותן העצמי, וישנן אופני "מתנינות והתיישבות" שיש בהן תמימות וכן במהות ה"התפעלות", הרי עניין ה"חמימות" אינו עקרי - מהותי, יסודי ועצמי - דיש התפעלות שהיא ב"קרירות" - אדישות, לא איכפתיות, כאילו בריחוק מה, שמרסן ואינו מגלה את התפעלותו - אבל בכללות טבעם הנה "המתנינות וההתיישבות" הם בטבע הקר ו"ההתפעלות" הם בטבע החום, ו"קור וחום" הלא הם מנגדים זה לזה, אם כן היה צריך להיות "המתנינות וההתיישבות" מנגדים - מנוגדים, קוטבים ומנוכרים - זה לזה. ובאמת אינו כן, דמנגדי התפעלות הם - מי הם כחות הנפש, או התכונות הנפשיות, המנוגדות לכח "ההתפעלות", הלא הן, לא "המתנינות וההתיישבות", אלא כחות חדשים שקיימים בנפש האדם, והם - "השקט והמנוחה", דעניינם הוא, שהם "בלתי מתרגשים ומתפעלים" - בשום אופן

ומצב - ורק להיות "דהמתינות וההתיישבות", הם בטבע "הקרירות", הדומה לעניין - לתחושת - "השקט והמנוחה". ו"שקט ומנוחה" הם מנגדי - בניגוד ובקונטרסט - ל"התפעלות", ולכן, הנה בקל אפשר לטעות ולחשוב, את "המתינות וההתיישבות" ממנגדי ההתפעלות, אבל באמת אינו כן, והם - כי הם - חלוקים בעניינם, "דמתינות והתיישבות" הם "עצמים" וההתפעלות באה בסיבת "דבר מה" - אי לזאת, להיות שקיימים סיבה וגורם, שמביאים ומעוררים התפעלות והתלהבות - ולהיות שההתפעלות באה בסבת "דבר מה", הרי בהכרח שיש כמה אפנים - סיבות, גורמים, מניעים - באופני ההתפעלות, והיינו, דלפי אופן הסיבה הגורמת את ההתפעלות, הנה לפי אופן זה, תהיה ההתפעלות - כפי הידוע: תוצאה היא, לפי הגורם-המניע, והמסובב לפי סבתה, ולכן כל התפעלות, התרגשות, התלהבות, הן לפי ערך הגורם, והמרכיב "הסיבה".

והרי המאמר מביא מספר דוגמאות מוחשיות, שמדגימות וממחישות צורות ותכנים שונים, של התפעלות בנפש העובד ה'.

ישנה "התפעלות פנימית" שבנפש, הבאה ב"צעקה דקול", וישנה התפעלות "פנימית" דנפש, הבאה "בחשאי" דוקא, וכמו למשל, בעבודה "דרעותא דלבא" - חשק ומאווי הלב - שהיא התעוררות הבאה בהתפעלות "פנימית" דנפש, ובכל זאת היא בחשאי דוקא, וכמו עבודת הכהנים דאיתא בזהר "דכהנא בעובדא, וברעותא דלבא" - עבודת הכהנים תכנה: במעשים ובשקיקת הלב גם יחד - דעבודת "הלויים" היא בשיר ובזמרה היא בהתפעלות עצומה, וכמו שאנו רואים במוחש, דעל ידי "שיר וזמרה" באים להתפעלות גדולה ועצומה, שיכולה להיות, ככלות הנפש ממש, מצד גודל ההתפעלות, דהתפעלות זו היא ברעש דוקא.

והרי צורה ותוכן שני נוסף, של "התפעלות חשאית", שדמויה אינטימית, פנימית, כי הרי ברור לנו, כי חיצוניות, מלאכותיות, שיגרה ותנועה שחולפות ורעשניות, הן "שנואי נפש" של החסיד, ועובד ה' באמת, ולכן אפילו כאשר "ההתפעלות" הרועשת "הזמרתית" כמו "התפעלות הלויים", שהיא בלי ספק אמיתית, "אימננטית" וכנה, כי הרי רק כלי הביטוי והתבטאויותיה הם "קוליים", "חוצים", "נשמעים" לאזן, בכל זאת נעלית ועילאית עליה בחינת "אחותה" "ההתפעלות" של "הכהנים" שהיא כאמור שונה. ובלשונו:

אמנם עבודת הכהנים, אם היתה גם כן בהתפעלות "פנימית דנפש", "ברעותא דלבא", אבל היא בחשאי.

ועוד דוגמא, עוד מציאות, "במערכות" עבודת ה', מוצאים אנו, שדומות לשתי הבחינות והמצבים של "קוליות", התרגשות בולטת, שמיעתית, והתרגשות-התפעלות חשאית, לבאית, פנימית, עמוקה, בלתי גלויה לאוזן, ומשכנה בלב - וכן הוא ההפרש בין שני מיני ואופני התפעלות, בעבודת התשובה, ועבודה "דרעותא דלבא", עם היות דשניהם הם התפעלות "פנימית דנפש", בכל זאת חלוקים הם בעניינם - במשמעותם -

דהתפעלותם דתשובה באה בצעקה, בקול דוקא, והתפעלות "דרעותא דלבא" בחשאי דוקא.

סיכום: שני סוגים, שתי בחינות, אנו מבחינים בנפש האדם:

א. התפעלות פנימית, שעניינה וציורה בקול דוקא, בצעקה וברעש גדול וזוהי בחינת "עבודת הלוויים" שהיתה "בשירה ובזמרה" כפה, בקול זמרה, ובהתפעלות עצומה. ובחינה דומה לעבודת הלוויים היא עבודת התשובה שהיא בקול דוקא, בצעקה, אמנם "מעומקא דלבא", ברם דוקא בקול, כי משמעותו והגדרתו של מושג תשובה הן: בקול דוקא, בבחינת "צעק לבם אל ה'" (איכה ב, יח).

ב. התפעלות "חשאיית" "לבאית", בלי קול ורעש, "קול דממה דקה". גם "דממה" וגם "דקה", וברור שההתפעלות הזאת היא "פנימית דנפש", ושתי דוגמאות, שתי בחינות לה:

(1) "עבודת הכהנים" "כהנא בעובדה וברעותא דלבא".

(2) תשובה של דרגה עילאית, "דרעותא דלבא", שהיא "תשובת הצדיקים", בלי קול, בלי הגה, כתפילת חנה. "וחנה היא מדברת אל לבה, ורק שפתיה נעות, וקולה לא ישמע" "ואשפוך את נפשי לפני ה'" (שמואל-א א, יג-טו).

פרק ב

הגדרת המושגים:

(א) תשובה: "בעל תשובה".

(ב) "רעותא דלבא": "תשובת הצדיקים".

מבוא

א. "האדם הוא שכלי", הנשמה "משכנה" במוח, מקום השכל, כי השכל הוא "המוביל" הראשי של האדם, "כי המוח שליט על הלב" (תניא פרק יב). בלי חב"ד אין מידות, ואין מצוות ומעש"ט. אלו הנחות יסוד ואמות מידה יסודיות ובלתי מעוררות בתורת חב"ד.

ב. ההתבוננות, זאת אומרת "ההסתכלות המעמיקה" והמרוכזת, ה"דעת" מהוה אם כן "אבן תשתית ואבן פנה", מכלול עבודתו של החסיד, כי ה"דעת", ההתבוננות המעמיקה בהשגות ובשכלים, מקשרת ומאחדת את שני "כחות האב" שבנפש, "מוח ולב", "חכמה ומידות". אין, ולא יכולה להיות אישיות בעלת סגולות נדירות ונפש מושלמת הממלאה את הכוונה העליונה של ירידת

הנשמה, להתלבש בגוף החומרי "והבשר ודמיו", בלי המנוף והדרך של "השגה והתבוננות". סוגי ההתבוננות, הם הם שגורמים, מפעילים ומעוררים את העבודה בפועל "מידות ומעש"ט". הרי ההנחה הידועה "המידות מאמתות את השכל", זה כלל, ובפרטיות פירושה ומשמעותה: "התבוננות־הדעת", היא היא המנביעה והיוצרת את העבודה בפועל ממש.

ג. בעבודת ה' בנפש האדם אנו מבחינים בין גלוי שכלי, שמופיע בנפש, ובין הרגש שכלי אלקי שבנפש.

הכוחות המוגדרים בגלויים, הגדרתם היא: השגות, עיונים, ותפיסות שכליות באלקות והכוחות "ההרגשים"־הנפשיים האלקיים הם, לפי אופן ההתבוננות, בהשגות ובעיונים שכליים, "כל חד וחד לפום שיעורא דיליה". וכפי שכבר הזכרנו כי לכל פעולה, לכל מידה, לכל גילוי שכלי ורגשי, קיימת "ההתבוננות" המיוחדת, שמביאה פעולות אלו, ועניינים אלו, שהזכרנו כאן, כי אינה דומה התבוננות במושגים כמו "ממכ"ע" או "סוכ"ע" "ה' אחד" ו"ברוך שם כבוד מלכותו" שמביאה ומחייבת ההתבוננות הזאת גילוי אור שכלי, או הרגש אלקי־נפשי, המותאם והמחויב מהתבוננות במושג זה, ולהתבוננות שתכנה ומושאה, עניינה ומהותה, מושג אחר, כמו "רצוא־ושוב", או "ד־ע־וד"ת". אזי הגילוי השכלי וההרגש הנפשי שונים, כפי הכלל שכבר ניסחנו. כל התבוננות ו"הבכך" שלה, והמסקנות שמשמעות מהתבוננות זו.

ד. לפנינו שתי בחינות ודרכים בנפש האדם, של עובד ה' והן:

א. התבוננות המביאה לידי "רעותא דלבא", "תשובת הצדיקים", וההתפעלות של ההתבוננות הזאת היא בבחינת ובמצב של "קירוב", געגועים, ערגה וכיסופים, "רעותא דלבא", השתוקקות לכלות הנפש, בבחינת "אליך ה' נפשי אשא" "כלה שארי ולבבי" "מי לי בשמים" (תהלים כה - עג).

ב. התבוננות שמביאה, מנביעה ומצמיחה התפעלות, בבחינת תשובה, שעניינה וציורה הם בדרגה של "ריחוק", רתיעה ופחד, בושה וצעקה "אבא אבא רחמיא".

פרק ג

הגדרת המושגים:

השגת "השלילה", והשגת "החיוב".

1. השגת "השלילה" משמעותה: כאשר "יד" השכל וכושר ההשגה, גם המופשטת הזכה והמעודנת ביותר, אינן משיגות את המושגים הרוחיים והאלקיים, מעצם מגבלותיו של השכל האנושי, שהוא במהותו ובעצמיותו, חמרי ומוגבל. אנו קובעים ומניחים הנחה, כי רק "השלילה" היא הגדר היחיד, שמתאר מאפיין, ומגדיר את המהות, הבלתי ניתנים לנו להשגה, כי הלא רק מציאותו של האלמנט המושגי ידוע לנו, ברם "מהותו ועצמיותו" נבצר מאתנו לתפוס אותן, להשיגן ולהכירן. כמו "הנשמה", איך נגדיר "מהותה ועצמיותה", האם נכנה אותן ונייחס להן תארי אנוש: שכל, יכולת, רצון, נצחיות, שוב נטעה כי אין לשכל האנושי הבלתי נשמתי, הלא-רוחי והלא-אלקי, "מטבע לשון", איך להגדיר ולצייר מהות הנשמה, אי-לזאת ננסח ניסוח של שלילת כל ההגדרות, שבתחום שכלו של האדם, זאת אומרת "שלילת השלילות", לא זה, לא זה, כי אם "אין" היא מהות כזאת, היות שאין לי מושג חיובי פוזיטיבי ותכני על "עצמיותה" של נשמתי. וכן, ויתר מכן, כאשר שכלו, חכמתו, של אנוש חותרים לתפוס ולהגדיר "מהות אלקות", הרי כל הגדרה שננסח ונקבע היא איננה נכונה, היא שלילית, ולא חיובית הכרתית, "כי אין ערוך אליו" ולכן נגדירה בתואר "שלילת השלילות", "לא זה ולא זה", אלא "אור אין סוף ברוך הוא" "האין האמיתי", כי "היש" אינו מסוגל להקיף ולהגדיר בשכלו "היש", את "האין" "המהוה והמחיה" אותו. (ובשפת הפילוסופים המושג הזה מוגדר "אנטינומיה").

2. הגדרת "החיוב" משמעותה: כאשר מודע לנו ומוכר לנו מהות הדבר, לא רק מציאותו, כאשר המושג והעצם שאנו דנים בו, יש לנו אפשרות להשיגו, להיאחזו במהותו, בתכניו ובתכונותו, כי בערכו של המשיג להשיג את המושג. מושג ההפלאה, את המופלא והמופלג, הבלתי נתפס בשכלנו ובהגותנו, מסוגל רק "ההרגש האלקי", שתופס ברגש, "מיט גיפיל" "ברעותא דלבא" בחוויה (שלא נתפס בחכמה בינה ודעת). "ההפלאה" האלקית, שהחסיד חי בתחושה המופלאה, הבלתי נתנת להשיגה "בכלי" השכל, אלא אך ורק "בכיסופי הלב", בתחושה של "כלות הנפש", "נפשי איתיך" בבחינת "בכל מאדך", בחוויה דתית מופלאה זו, הצדיק עובד את ה' "בכלות הנפש", "ברעותא דלבא", "ברעוא דכל רעוין". ובלשונו:

דה"מ והנה העבודה "דרעותא דלבא" היא, דכאשר מתבונן ב"אור אין סוף ברוך הוא" שלמעלה "מזמן ומקום", היינו בחיות, שמופלא "מגדר העולמות".

ההשגות ועומק חשיבתו ועיונו, מגיעים ונאחזים בחיות האלקי, ש"מופלא", זאת אומרת שמתעלה על "הגילוי האלקי", השייך והמתגלה במציאות, כי המציאות והעולמות הרי הם עדים נאמנים ונצחיים על מציאותו של אור אלקי, "המהוה והמחיה" אותם בבחינת "ואתה מחיה את כולם", "והשמים מספרים כבוד א-ל". ברם, הוא הגיע כבר להשגות יותר מופשטות ומתעלות "בעומק רום", במושגי אלקות, שמופלאים בכח "ההפלאה", מגדר ויחס לעולמות, אי לזאת, אחרי התבוננות וחיות במושגים כה מופלאים מופלאים, הרי הוא מגיע לבחינת - הרי הוא מתפעל בהתפעלות "פנימית שבנפש" אך - אבל - בחשאי דוקא. והיינו דשתיהן, "תשובה" ו"רעותא דלבא" באים בהתפעלות "פנימית דנפש" ובכל זאת חלוקים הם זמ"ז וסיבת התחלקותם זמ"ז הוא, לפי שחלוקים - הן - בסיבתם.

זאת אומרת הגם שההתבטאויות, הציורים והגילוי של "תשובה" ו"רעותא דלבא", נראים לנו דומים, כי ההתפעלות "הפנימית" בולטת וגלויה בשתי הדרגות הללו, אבל הסיבות והמניעות, המעוררות והגורמות "תשובה" ו"רעותא דלבא", מחולקות ושוונות. אי לזאת, אם הסיבות שונות, הרי גם העלולים והתוצאות שונים, והדמיון בין שתי הבחינות הללו הוא שטחי, כללי צורני אולי, אבל לא מהותי. ובלשונו:

דאינו דומה הסיבה המביאה התפעלות "פנימית דנפש", "בהעבודה דתשובה", לסיבה המביאה ההתפעלות "פנימית דנפש", בהעבודה "דרעותא דלבא", ולהיות כי "תשובה" ו"רעותא דלבא" חלוקים בסבתם, הנה הם חלוקים גם בעניינם - בתכנם, ברישומם ובתיפקודם. דהעבודה "דרעותא דלבא" הנה עניין - המצב והבחינה של - "ההתפעלות", שמופיעה ומלווה את עבודת התשובה, היא מצד הקירוב להשי"ת, ובהעבודה "דתשובה" הנה עניין "ההתפעלות" הוא, מצד "הריחוק" מהשי"ת, ואם היות דשני אופני ההתפעלות באים על-פי ההתבוננות -

כי הרי יש מקום לשאול, מי מעורר התפעלות איזה שתהיה, כי הרי ההתבוננות כאשר החסיד מתבונן במושג איזה שהוא, הרי טבעי הדבר, כי ההתבוננות מביאה לידי התפעלות, כאמור "לפי שכלו יהלל איש" (משלי יב, ח), כי המקור להתפעלות הוא התבוננות. זאת ועוד השאלה מתעצמת יותר, הרי קיימים שני סוגי התפעלות:

התפעלות שבאה ממידות, אהבה-חסד, פחד-גבורה וכו'. אופיה של המידה שהיא מביאה התרגשות, התלהבות, התפעלות, ושלא נטעה, כי ההתפעלות של בעל "תשובה" ושל "רעותא דלבא" היא "התפעלות של מידות", לא ולא, זוהי התפעלות שכלית של "מוחי". אם כן השאלה היא, מדוע ובמה חלוקות מדרגת "התשובה" ומדרגת "רעותא דלבא" אחת מרעותה, הלא "התבוננות" אחת הצמיחה ועוררה אותן. והיינו דאין זה התפעלות "המידות" מצד עצמן, כי אם ההתפעלות הבאה על ידי - דרך - "המוחי" - שכלית תבונתית - מכל מקום - זוהי התשובה על השאלה שלנו - ה"חלוקות בעצם מהות ענייני - תכני - ההתבוננות. דההתבוננות המביאה התפעלות

“פנימית דנפש” “ברעותא דלכא”, הנה ההתבוננות היא – במושג, בערך, במושג – מה שמתבונן, בבחינת “עצמות אור אין סוף ברוך הוא” המרום והמופלא מהעולמות.

כבר דובר רבות, כי קיימות שתי גישות, שתי דרגות, בתפיסת ובהשגת האור האלקי שנראה ומתגלה בעולמות הבריאה, אשר שכלו של האדם תופסו ומשיגו וחשבו, כי הרי “ואתה מחיה את כולם”, “השמים מספרים כבוד א-ל”, “כי אראה שמיך”, “ומבשרי אחזה אלוקה”, זאת אומרת: האור והכחות-הגילויים האלקיים שמוכרים ומורגשים בעולמות, ואנו קוראים לבחינה זו השגה באלקות, לפי “גילוי בנפשו”. זוהי תפיסה ובחינה אחת, האומרת הרי העולמות מוארים ומקבלים חיותם מאור אין סוף ברוך הוא, שמתגלה ונתפס בשכל וברגש של “גילוי בנפשו”, היינו השכל והרגש, המוח והלב, מוארים ומקרנים-מודעים, לחיות האלקית שבהם.

וקיימת בחינה עילאית, מרוממת ומופלאה יותר הטוענת, כי קיים אור אלקי, המאיר בעולמות באור יותר נעלה, ברם שכלו המוגבל של האדם אינו מסוגל להשיגו ולתפוס אותו, היות ששכלו של האדם מוגבל רק לתפיסת “מציאות וישות”, כמו האדם שהוא “ישות” גשמית, כן גם שכלו מסוגל לתפוס ולהשיג אותו “גילוי אלקות”, המתייחס והנתפס במציאות על ידי ההויה העולמית המציאותית, אבל זה לא “סוף פסוק”, כי הרי קיים אור אלקי מופלא ומרום. ואור זה אינו נתפס וידוע, ואינו מתגלה על ידי השכל ו”ברשות” המושגית, כי הוא בבחינת “אין”, היינו כי ה”יש” למצב ולבחינה שאינו דומה לו, היינו למושאים, שאינו נתפס בשכלו הגשמי. השכל מכנה אותם בשם “לא אני”, “אין”, “לא ישות כמוני”. את האור האלקי, המרום והמופלא הזה, אנו משיגים לא על ידי השכל, כי אם על ידי שהוא מרגיש בנפשו, “געטלעכע געפיל”, חוויה אלקית, “רגש אלקי”, כי על ידי השלילה שאנו שוללים מ”אור אלקי” זה, כל תכונות “גבוליות” וגשמיות, אנו חשים ומרגישים את האור המופלא והמרום האופף אותנו, ואין אנו מסוגלים להסביר, לבאר ולגלותו בגדרים שכליים, אלא ברגש נפשי אלקי, ב”אינטואיציה אימננטית”, לא את ההגות על מושג האלקות אנו תופסים, אלא “קירבת אלקים”, תחושת הדבקות, “מתיקות” ההיצמדות, והריגוש האלקי, הבלתי תלוי ומותנה במציאות, בעולמות וביצירה. ובלשונו:

הגם שמשכיל ומבין עניין “ההפלאה” “דאור אין סוף ברוך הוא” – אין הוא משכיל ומבין אותו – והיינו בהשגת השלילה, הבאה ע”פ ההשכלה וההשגה, בהשגת “החיוב ההפלאה” ד”השתלשלות” – מראש, האדם משיג ומבין את החיות והפלא של ה”השתלשלות”, זאת אומרת סדרי העולמות, הבאים והפועלים במציאות, יום ולילה, לפי כללי הסבתיים החוקיים, טבע האדם, טבע לכל מסוללו ודרכיו, מנקודת “ההשתלשלות” ו”סדרי המציאות” הוא מגיע לזינוק, להסקה ולהתרוממות, לאור האלקי “שלמעלה מהעולמות” לבחינת “שלילת העולמות” ושלילת המושגים הארציים, הגבוליים והשכליים האנושיים.